

ALMANYA ‘KONUK İŐİ EDEBİYATP’NİN
BİR TÜRK TEMSİLCİSİ RENAN DEMİRKAN’IN
‘ÜÇ ŞEKERLİ DEMLİ ÇAY’INDA KİMLİK PROBLEMİ

Ar. Gör. İbrahim ÖZBAKIR*

En güzel roman bir ‘an’ı işleyen romandır.

Heinrich Böll

Sanayi devrimi sonrası Avrupa ülkelerindeki ekonomik kalkınma, beraberinde iş gücü ihtiyacını getirmiştir. Kendi içinde bu ihtiyacını gideremeyen bir çok Avrupa ülkesi, öncelikle bu ihtiyacını sezonluk işçi alımıyla, daha çok iş gücü ihtiyacı karşısında, özellikle de 2. Dünya Savaşı sonrası değişik dış ülkelerle anlaşmalar yaparak gidermeye çalışmıştır.

Bu yazımızda, Almanya’nın işgücü açığını kapamak maksadıyla yabancı işçi alımının edebiyat alanına yansımalarına kısaca temas ederek, Renan Demirkan’ın Almanya’daki Türk işçilerinin kimlik sorununu ele aldığı ‘‘Üç Şekerli Demli Çay’’ adlı romanı üzerinde duracağız.

1. Göçmen Edebiyatı / Konuk İşçi Edebiyatı

Yaklaşık 1950’lerden itibaren Almanya’nın ekonomik kalkınmasına paralel olarak, bu ülkeye yabancı işçi göçünden bahsedilir. Federal Almanya iş gücü ihtiyacını, İtalya (1955), İspanya ve Yunanistan (1960) ve diğer bazı ülkelerle, 1961 yılında da Türkiye ile yaptığı iki taraflı anlaşmalarla karşılama yoluna gitmiştir. Bu anlaşmalar sonucu

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü

Almanya'ya giden yabancı işçiler içinde Türkler, İtalyan ve diğer ülke vatandaşları yanında en kalabalık nüfusu oluştururlar.

Aslında bu işçi alımı, dönemin Federal Alman hükümetince geçici iş gücü olarak düşünülmüştür. Fakat Max Frisch'in de dediği gibi; "İş gücü çağrılmış, fakat insanlar gelmiştir." (Frederking 1985: s. 4.) Yani, sosyal bir varlık olan insan, kabul edilmesi gerektiği şekilde düşünülmemiştir. Zorunlu olarak içinde yaşadığı toplumla etkileşim içine giren "Konuk İşçi" nin nüfusu gibi sorunları da büyümüştür. Almanya'ya giden insanlar beraberinde kendi dinlerini, yaşam ve düşünce şekillerini de götürmüşlerdir. Kendi gelenek ve kültürlerine sıkı sıkıya sarılmaya çalışsalar da, bu insanlar yaşadıklarını anlatma, içinde buldukları yeni ve yabancı çevreyle yüzleşme ihtiyacı duymuşlardır. Yabancı olanı, yeni yaşam tarzını ve göç sorunlarını anlatma amacıyla bir dizi edebi eserler ortaya koymuşlardır; işte Konuk İşçi Edebiyatı (Gastarbeiterliteratur) ya da Göçmen Edebiyatı (Migrantenliteratur) kavramı, Federal Almanya'nın yabancı iş gücü alımını uygulamaya koymasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu edebiyatı tanımlar.

Şinasi Dikmen, Aras Ören, Aysel Özakin, Nevzat Üstün, Bekir Yıldız, Yüksel Pazarkaya, Fethi Savaşçı, Salih Scheinhardt, Akif Pirinççi, Alev Tekinay ve adını burada anmadığımız bir çok yazarla Türkler bu edebiyat içinde hatırı sayılır bir yerdedirler. Nuran Özyer (1994: s. 99) Almanya'da yazan Türkler tarafından yaratılan edebiyatı artık; konuk işçilerden oluşan yazarların, entelektüel göçmen yazarların, entelektüel konuk işçilerin ve konuk işçilerin çocukları olan genç yazarlar kuşağının yazdığı edebiyat olmak üzere, dört grup altında toplayabildiğimizi ifade etmektedir. 60'lı yıllarda yazmaya başlayan Türkleri, içinde yaşadığı toplumun dilini ana dilinden daha iyi konuşan, o toplumun okullarında eğitim görmüş ve o toplumun kültürüne daha yakın yetişmiş ikinci, üçüncü kuşak izler. İkinci kuşak yazarlar, birinci kuşağa oranla yaşadıkları ve yazdıkları toplum içinde daha fazla ilgi çekmektedirler. Bunun nedenini de Nilüfer Kuruyazıcı (1992: s. 9) şöyle dile getiriyor:

"Artık ikinci kuşak yazarlar, yalnızca ekzotik bir ülkeden geldikleri, Doğu'yu anlattıkları için değil de tüm bu verileri Batı kültürüyle birleştirdikleri ve özellikle de Batı kültür dizgesinden daha değişik bir kültür bireşimi oluşturdukları için ilgi çekiyorlar bugün."

Almanca ve Türkçe, her iki dilde de eser veren Almanya'daki Türk yazarlar, çeşitli konuları işliyorlar. Bunların içinde en çok işlenen konuları Gürsel Aytaç (1991: s. 155.) şu şekilde özetliyor:

"Kültür farklılıklarını görmek, yaşamak ve dikkatleri bu alanlara çekmek, yaygın bir eğilim. Kimlik problemi olarak nitelenen konunun çeşitlemeleri bol. Özellikle Almanya'daki ikinci kuşak denilen Türklerin iki kültür dünyasıyla sürekli alışveriş içinde olması söz konusu. Türk kültürü ana-babalarının, ailenin sürdürdüğü hayat üslûbunda egemenken, «dışarda» Alman kültürüyle yüz yüze olan gençler bunlar. Yazdıklarında bu azınlık, kimlik v.b. problemler ön sıradaysa da salt evrensel, salt insana ilişkin konuların dile geldiği de oluyor."

Almanya'da yazan Türk yazarlardan biri de Renan Demirkan'dır. Eserlerini Almanca yazan Demirkan, bir 'ikinci kuşak temsilci'. Yazar, Türkiye'de okuyucusuyla, Almanca'dan Türkçe'ye çevrilen, ilk baskısını Ağustos 1991'de yapan kitabı "Üç Şekerli Demli Çay" (Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker) ile buluştu. Ağustos 1995'te de gene orijinalinden çevrilen "Sakallı Kadın" (Die Frau mit Bart) adlı ikinci kitabıyla Türkiye'deki okuyucusu karşısına tekrar çıkan ve büyük ilgi gören Demirkan, 1955'te Ankara'da doğmuştur. 1962'de ailesiyle Almanya'ya göçen yazar, öğrenimine bu ülkede başlar ve orada tamamlar. Hannover Müzik ve Tiyatro Yüksekokulu'ndan mezun olur. Tiyatroya 1980'de başlayan Renan Demirkan, 1982'de ilk filmini çevirir. Birçok tiyatro ve filmde başrol oyuncusu olarak yer alan yazar, Alman Televizyonunda 'Reporter' adlı dizide oynadığı 'Gazeteci Azade' rolüyle zirveye tırmanır. 1986'da NRW Eyaleti Ödülü'nü, 1990'da Halkın seçtiği Altın Kamera ve eleştirmenlerin verdiği Adolf-Grimme Ödülü'nü kazanmıştır.

2."Üç Şekerli Demli Çay"

Çağdaş batı romanının belirgin özelliklerinden biri, yeni bir zaman kurgusunu ön plana çıkartmasıdır. Olaylar birkaç gün ya da saate indirgenerek anlatılır. Anlatım süresi anlatılan süreden çok kısadır. Roman kahramanları için önemli olan olaylar, iç monolog ve bilinç akımı gibi değişik anlatım teknikleri ile işlenir.

Renan Demirkan'ın ele aldığımız bu kitabı, çağdaş batı romanının bu yeni zaman kurgusuna uygun yazılmıştır. Roman "*Herhangi bir Temmuz pazarı, sabah 08:05...*" (s. 7.)'te başlar ve "*Saat 09:57.*" (s. 101.)'de biter. Olaylar 1 saat 52 dakika içine sığdırılarak anlatılmıştır. Doğumu gelmiş hamile bir kadının, doğuma kadar olan süre içinde

doktoru beklerken aklından geçenler, iç monolog ve bilinç akımlarıyla anlatılıyor. Bu anlatım teknikleriyle kahramanın çocukluk ve gençlik yıllarına gidiliyor.

Biz bu çalışmamızda, Almanya'ya göç eden birinci kuşağın ve onların çocukları ikinci kuşağın iki kültür arasında kalmışlıklarının, özellikle ikinci kuşağın kimlik probleminin bu romandaki yansımalarını incelemeye çalışacağız.

2.1.Kimlik Problemi -Almanya'da Türk, Türkiye'de Alman-

Romanda birinci kuşak ve onların çocukları ikinci kuşak, anlatıcı-Ben'in bilinç akımıyla geri döndüğü çocukluk ve gençlik yıllarından kesitlerle ortaya konuluyor. Yazar, her iki kuşağı, Almanya'ya göçün sebeplerinden yola çıkarak karakterize ediyor. Birinci kuşağın Almanya'ya göçü tercih sebepleri, kahramanın babasının yurttan ayrılış sebebinde dile getiriliyor:

“Baba, bir devlet işletmesinde iyi konumda bir mühendis olmasına karşın aileyi geçindiremiyordu artık. Yiyici devlet sorumlularının kötü yönetimi, yüksek enflasyon, ödenemeyecek kadar yükselen un, yağ, et, ayakkabı ve giysi fiyatları onu, karısı ve yakında okula başlama yaşları gelen çocukları için daha iyi bir yaşam aramaya zorluyordu.” (s. 12-13.)

Bu yurttan ayrılış uzun sürmeyecektir. Anne-babanın Almanya'ya göçlerinin amacı, kazanmak ve en kısa sürede geri dönmektir. Yazar, 1. neslin bu tipik amacını aşağıdaki cümlelerle ortaya koyuyor:

“Burada iş vardı, nitekim çocukların okulu bitince, ülkelerine dönmek niyetiyle çalışıyorlardı.” (s. 15.)

Kısa sürede geri dönmek amacıyla çalışan ailelerin çocukları da aynı sorumluluğu taşımalı, bu amacın gerçekleşmesi için aileye yardımcı olmalıdır. Yaşları biraz büyük olan çocuklar, hem kendi başarılarının çaresine bakmak, hem de kendinden küçüklerin bakımını üstlenmek zorundadır:

“Özellikle büyüğü, şimdiden küçüğün ders çalışmasına yardımcı oluyor, öğle yemeğini hazırlıyordu. Bu yeni ve pahalı yaşam için anne ve babası para kazanırken o kardeşine bakıyordu.” (s. 15.)

Bu büyük sorumluluk çocuklara küçük yaşlarına rağmen yüklenir. Bu sorumluluğu da aileden başkası yüklememektedir:

“Annisiyle babası evden giderken, derlerdi: “Dikkat et kardeşine bir şey olmasın!”. Onu pençelerine alan bir görev duygusuyla, anlamadan

Türklük Bilimi Araştırmaları -IX- /2000/ Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay"ında ...

başıyla evetlemesine rağmen, henüz hazır olmadığı bir ödevdi bu. Henüz dokuz yaşındaydı." (s. 10-11.)

Birinci kuşak, göçten günümüze kadar olan sürede hep kaygılıdır. Çocuklarının Alman toplumuna, onun kültürüne entegre olmalarından, daha doğrusu, bu entegrasyonun onları asimile olmalarına kadar götürüleceğinden korkarlar. Bu nedenle sürekli telkinlerde bulunur, ülkelerini, dinlerini, örf ve adetlerini çocuklarına hatırlatır, "yabancı" olduklarını sürekli vurgularlar. Demirkan anne-babaların bu kaygılarını romanında şöyle dile getiriyor:

"Gözlerinin arasındaki o dik çizgili kırışıklık derinleştikçe, "o geriye dönüp bakış" uyuşturdukça "erdemlerimize" o kadar daha ateşli sarılıyordu. "Burada biz yabancıyız" diyerek çocuklara "uslu" olmaları için yükleniyordu. Kızlar ne okul gezilerine ne de öğrenci şenliklerine katılabiliyorlardı. "Zamanla anlayacaksınız. Bir insan hiçbir zaman kökünü terketmemeli. Burada hep yabancı olarak kalacağız." O "yabancı" kelimesinin hüznü, aynı zamanda zavallı bir tonu vardı. Bu yalnızca kendini burada yabancı hissettiğinden değil, yerliler tarafından yabancı olarak gerçekte onay görmemesinden ve kendi ülkesinde de giderek yabancılaştırmıştı. Ayrılış kararının pişmanlığını yaşıyordu hep." (s.29-30)

Yazar, anne ve babanın kaygılarının nedenini ortaya koymak için, annenin gözünden bakıyor:

"Mekke'ye gitmiş bir adamın, bir hacının bu sofı kızı, her şeyden önce dini çevresini kaybetmişti burada. Yalnız dua ediyordu. Oruç tutan ve özellikle Ramazan – Kurban bayramlarını gösteren Arap takvimiyle yaşamakta direten, sadece kendisiydi ailede. Yenerek asla bitmeyen bir düzine bayram yemeğini tek başına hazırladı. Tüm gücüyle *bugüne* karşı direniyor, yeşil atlasa sarmalanmış Kuran'ın Arapça surelerine sığınyordu. "Biz namusumuzu koruduk. Geri döndüğümüzde kimse bizi parmağıyla göstermesin." Bu serbest, "*günahkar*" yaşam tarzından, dokunulmamış şekilde, geri dönüşte sıfırdan başlamak istiyordu. Bir de şu kızları, kıyamet günü tehdidi altındaki Hipi döneminden sapasağlam kurtarıp, lise diplomalarını aldirabilse, en zoru atlatılmış olacaktı. Ama büyüğü bağlanmışcasına ilk renkli televizyonun karşısına oturmuş, gösterileri ve açık hava konserlerini yutuyordu. Binlercesi saçlarına çiçekler takmış, görünüşte birbirlerine önyargısız yaklaşıyorlar, utanmadan seviyorlar ve "All you need is love"ı söylüyorlardı. Hangi

ıktan veya hangi mezhepten olursa olsun, nereden gelirlerse gelsinler önemsizdi ve pankartlarda “Make love not war!” yazılıydı.” (s. 30)

Yabancı olduklarından ve giderek yabancılaştıklarından dem vuran anneyi ürküten, kutsal bildiklerine sarıldıkça, çocuklarının bundan uzaklaştıklarını görmesidir. Birinci kuşağın vatana geri dönme hayalleri, tek başlarına dönüşü değil, çocuklarla dönüşü kapsamaktadır. Bu nedenle annenin kaygılarının temelinde de bu ‘birlikte geri dönme’ inancının etkisi var. Anne “*Geri döndüğümüzde kimse bizi parmağıyla gösteremesin.*” kaygısında. Kendi dinini, kültürünü korumaya çabalayan, değişimden ürken, çocuklarının da kendileri gibi olmalarını arzulayan ailelerin baskısı, annenin kızını eleştirdiği şu cümlelerde ifadesini buluyor:

“Kız, parlak rugan ayakkabıları, ütülenmiş bluzlara ve pileli ekose eteklere isyan ediyordu. O uzun saçlı ve sakallılar kendisini olduğu gibi kabul edeceklerdi. Onlarla olsa bu kadar yalnızlık çekmezdi belki diye düşünüyordu. “Bu kılıkta ortalıkta dolaşanlar normal insan değildir!” diye bağırıyordu anne telaşla, “ve sen de değilsin, git de doktora kafanı muayene ettir.” Akşamları yorgun argın hole girer girmez kapıyı üç kez kitleyip sızlanmaya başlıyordu.” (s. 30-31.)

Aile her ne kadar beraber geri dönüş hayali kurarsa kursun, en önemli iki faktörü göz ardı etmektedir. Okul ve çevre... Bu iki önemli faktör çocuklara kendi kültürlerinden farklı bir kültürü dikte etmektedir. Çocuklar okulda ve sokakta bu ‘farklı’ çevreyi görüp, onlara aileleri tarafından telkin edilenlerle kıyaslama imkanı buluyorlar:

“Kızlar gerçi kendilerinin okul arkadaşlarına kıyasla anne ve baba tarafından daha çok korunuyor olduklarını duyumsuyorlardı, -Alman ailelerdeki açık beraberliği, kayıtsızlık olarak yorumluyorlardı- ama okul arkadaşlarının her şeyi açık kalplilikle konuşabilmelerine karşın onlar da ergenlik çağının sığıntıları olarak, bakışları utançtan terleyen ellere mihlanmış, sessizce oturuyorlardı. Bilgisizliklerinden utanıyorlardı, çünkü ne anne ne de baba, bu karmakarışıklıkta yardımcı olamıyorlardı.[...] Anne sadece: “Artık kadınsınız” diyordu. Tehdit edici bir şey vardı bu sözde.[...] Onlar ancak en yakın çevrede bisikletle turlayabilirken, okul arkadaşları flört ederek, daha da kısa eteklerle, utanmadan gençlerle okul bahçelerinde ve caddelerde koşuşturuyorlardı. Bu bisiklet turlarında pek konuşmuyorlardı. Kendilerindeki bu garip olayları hiç anlamıyorlardı ki. Kafalarını rüzgara karşı kaldırıp, gömleğin o hafif dalgalanmasını vücutlarında tadarken ikisinin de arzusu: “Ah ne

Türklük Bilimi Araştırmaları -IX- /2000/ Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay"ında ...

olur biriyle konuşabilsem"di. Düşlerinde her biri, kendi ailelerinden daha değişik yeni bir aile yaratıyorlardı." (s. 36.)

Dış dünyaya açılan mutfak penceresinden görülenler de yaşananlar ve öğretilen dünyadan çok farklıdır. Onların kısıtlanmış dünyalarının dışı açılan, okuldan sonra en önemli penceresidir burası:

"Cam açıldığında benzin ve mazot kokardı. Parmaklık ve dikenli tellerle çevrili kışla, kendi binaları ve sigara otomatlı büfeli tramvay durağının oluşturduğu üçgen, bitmez-tükenmez repertuarlı bir sahne oluştururdu. Çöp arabası şoförünün küçük, çelimsiz "Alkolik-Yenge" lakaplı karısı, her öğleden önce alışverişe giderdi. Her seferinde görünüşü başka olurdu: Kah saçları yapılmamış, kah mantosunun altında geceliğiyle sendeleyerek, kah neşeli alaca giyimli ve makyajlı, kah iki küçük oğlunu arkadan itişirerek veya sevgi dolu kucaklayarak." (s. 37.)

Kızlar dış dünyayı yudumlarırken, birinci kuşağın tipik, bitmez tükenmez vatan özlemi ve hayali ise annenin Anadolu düşlerinde ortaya konuluyor:

"O dik kırışıklığın altında özellikle çok belirmediği günlerde yorgun kadın mutfaka çekilirdi. Sonra da kurşunkalemin çizgili mektup kağıdında çıkardığı gıcırıtılı ses duyulurdu. Başka zamanlara dalıp, Anadolu'nun hırçın manzarasını örten, güneş ve toz karışımı ve susatan o benzersiz üç şekerli demli çayın ikram edildiği, sarı havanın düşünü kurardı. Evlerinin aşağısındaki vadiden kıvrılarak akan nehrin, mandaları oraya su içmeye götürdüğüünün ve taşlı sahilde yırtılan ayaklarını serinlettiğinin düşünü..." (s. 31.)

Geri döneceklerine inanan, sürekli vatan özlemi duyan, Anadolu'yu düşleyen ve çocuklarına bunu daima hatırlatan aileler, çocuklarını bu şekilde baskı altında da tutmaya çalışırlar. Ne kadar dış dünyaya hayıflansalar da, iki kız da kısıtlanmış dünyalarının farkında:

"Geçmiş hakkında konuşulmazdı, buradaki yaşamın günün birinde biteceğiydi yalnızca bilinen. Bir sonraki gün de biliniyordu. Okul, pencere, uyku. Ondan sonraki de: Okul, pencere, uyku. Daha sonrası karanlık." (s. 38.)

Birinci kuşağın çocuklarını kısıtlama, baskı altında tutma çabaları "çevre" baskısına pek dayanamaz. İki kız kardeşin Alman komşularında gördükleri sofraya düzeni ve yemek adabını evlerinde uygulamaları, çevreyle etkileşimin nasıl gerçekleştiğini gösteriyor:

“İkisi için de bu akşam yemekleri çok etkileyici olaylardı. Çünkü kendilerinde akşamları sıcak yemek yenirdi herşeyden önce. İkincisi, herkes istediği şekilde oturabilir, o gün başından geçenleri anlatır ve ekmek de bol ve büyük dilimler halinde kesilip dağıtılırdı. Bu değişmeliydi artık. Çocuklar evde anne ve babalarını sıkıştırıyorlar, desenli kahvaltı tahtaları, ince dilimlenmiş ekmek, limonata-gazoz ve en önemlisi üçgen paketiciklerde yumuşak peynir istiyorlardı. Anne ve baba alıştıkları gibi sıcak yemek yiyip su içerken, kızlar artık sandalyelerinde mum gibi dimdik oturuyorlar, parçaları küçük lokmalar halinde çatal ve bıçakla alıyorlar, “çünkü sadece vahşiler elleriyle yerler” demişti birinci kattaki yaşlı kadın, ve arkasından limonata-gazoz içiyorlardı...” (s. 78.)

Yazar, bu etkileşim ve değişim sürecinde, o her şeye bağlı ailelerin nasıl etkilendiğini, paskalyada yumurta boyamanın, Noel ağacında mum yakmanın aile içinde sürekli hale gelişiyle ortaya koyuyor. Çok direnen baba, “*Aralık ayında, mumları yakma zamanı yaklaştığında pes*” (s. 81.) ediverir. Pazar günleri “kahve içme” adetini de anne kabullenmek zorunda kalır:

“Nihayet anne de ördüğü yünü bir kenara bırakıp, yemiş ve jelatinle turta tabanı hazırlayarak, krema çırpıp kahve ve kakao servisi yapmaya başladı. Sonunda Pazar öğleden sonraları, kendilerinde de düzenli “kahve içilir” oldu.” (s. 81.)

Anne ve babaya göre bütün bunlar “onların” adetleri ve bayramlarıdır. Fakat “*kızlar için aradan yalnızca iki yıl geçmesine karşın, “biz” ve “onlar” arasındaki sınır çoktan*” (s. 83.) silinmiştir. İki kültür arasında gidip gelen, okul, çevre ve aile üçgeninde sürekli kıyaslama yapan, ikinci neslin temsilcisi kızlardan büyüğü, 18 yaşına geldiğinde tercihini ‘onlar’dan yana yapıyor. Kız, içinde yaşadığı kültürde özgürlüğü ifade eden 18 yaş fırsatından yararlanıyor. Bu, ‘özüne’ karşı koymadır. Aile de, ait olunan toplum da bunu böyle görür. Türk toplumunun böyle bir olay karşısında olası tepkisi, romanda büyük kızın evden ayrılışında dile getiriliyor:

“Ailesinin denetiminden ve pencereden kopmak artık an meselesiydi. Bu düşünceler onu korkutsa da, sadece aile kurallarına karşı çıkmış olmakla –kızlar evi ancak evlenerek terkederler- aynı zamanda aileyi bu yaban elde satmış oluyordu. Bunun dışında daha onsekiz yaşında, yardıma gereksinimi olan bir öğrenciydi. Maddi olanakları, ev geçimi için tamamen yetersizdi. “Yurda ihanet”e, katı cezalar olasıydı. Okuldan derhal kaydı silinip Türkiye’ye geri gönderilebilir, ilk çıkan erkekle

Türklük Bilimi Araştırmaları -IX- /2000/ Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay"ında ...

evlendirilebilir veya hastanelik oluncaya kadar dayak yiyebilirdi. Hiçbiri olmadı." (s. 41-42.)

Yazar, Almanların Türk'lere bakış açısını çeşitli vesilelerle sık sık tekrarlıyor. "Açılan camdan homurdanan bir surat: Hey sen görmek yok ışık kırmızı!?" (s. 14.), ya da "Çünkü tüm bunlara karşın Almanlar için "Sarımsakobur" ve "Cimri Türkler"diler." (s. 15.) şeklinde yansıtılan Almanların Türk'lere karşı tutumu, kızların okuldaki durumları anlatılırken de şöyle dile getiriliyor:

"Başlangıçtan beri o kalın örgülü, siyah saçlı kız, hedef tahtası oluvermişti. Gözdağı verircesine, elinde okuma kitabı, yanında durup yakasından kaldırıyor, ödevleri istiyordu. O da hep yutkunur, bu öğretmenin dersinde bir ses çıkaramazdı. Gözlerini kırıştırır, kekelemeye başlar, sinirle saç örgüsünü kurcalardı. Kafaya bir tokat ve bir "Otur!"la bilgisizliğini yüzüne vurup, kalan ders saatinde onu görmemezlikten gelerek cezalandırmak için, öğretmene yeterli bir nedendi bu. Oysa o hazırlanmıştı, şiirleri ve soneleri çok iyi, akıcı bir Almanca'yla söyleyebilirdi." (s. 39.)

Ne kadar "yabancı" olurlarsa olsunlar, dış dünya onları içine çekmektedir. İki kız kardeşin diyaloglarında büyük kızın evden ayrılış nedeni dile getirilirken, çevre faktörü şu şekilde vurgulanıyor:

"Küçüğü: "Burada, birlikte de başaramaz mıydık?" – "Burada, pencerede kesinlikle hayır. Seyretmek insanı acıktırır." – "Kendimi ikiye ayrılmış gibi duyumsuyorum. Bir parçam burada, içeride hep sözünü duyduğum o "sarı hava"ya, diğer parçam ise her gün yaşadığım çevreye ait." "Buradan git, bu iyi gelir ama acı da verir." – "Yapamam. Aile senin kendilerine ihanet ettiğini düşünüyor." Büyüğü: "Neye ihanet etmişim? Aslımıza mı? Öyleyse onlar da ihanet ettiler orayı terkettiklerinde."" (s. 52.)

Bu diyalog, ikinci kuşağın kimlik probleminin güzel bir tasviri. Büyük kız ise ikiye bölünmüş kişiliklerin bir örneği. "Yabancı", çünkü Türk, Alman, çünkü kendini içinde yaşadığı çevreye ait hissediyor. Ülkesine, öbür yarısına, sözünü duyduğu "sarı hava"ya gittiğinde de durum farklı olmayacaktır. Yazar, kahramanın "yedi çocukluk yılının büyük bir kısmını geçirdiği" (s. 45.) memleketinden dönüşte konaklamak zorunda kaldıkları bir berber dükkanında yaşadıklarıyla ikinci kuşağın, Anavatanında da "yabancı" olduklarını gösteriyor:

"Türk soldaki, erkek arkadaş ortadaki, kız da sağdaki yatağa elbiseleriyle uzandılar. Hemen uyudular. Kız bir süre sonra uyanıverdi. Türk, bacaklarının arasına uzanmış kot pantolonunu çıkarmaya

çalışıyordu. [...] Aklı başından gitmiş, elleriyle adamın saçlarını kavramış ölümüne çekiyordu. Kısa bir çığlıktan sonra bileklerinden yakalayan adam: “Bir Alman’la yapabiliyorsan, benimle de yaparsın. Hadi gel nazlanma. Sen bir Türk değilsin artık.” diyordu.” (s. 51.)

Peki, her iki ülkede de yabancı olan bu insanlar için vatan nedir? Bu soruya cevap arıyor Renan Demirkan ve bu kavramı büyük kızın ağzından şöyle sorguluyor:

“Türkiye’deki *Güçler* sorumluluk bilinciyle davransalardı, insanlara iş olasılığı yaratır, onları adam başı 640 Mark’a satmazlardı. Şilili darbecilerin sorumluluk bilinci olsaydı binlerce insanı stadlara doldurup öldürmezlerdi, Amerikalılar’ın Vietnam, Hiroşima, Nagazaki...” – “Bu bir yanıt değil.”- “Vatanın ne olduğunu bilmiyorum. Belki düşmemek için bir tutanak.”” (s. 53.)

Baba, “*Vatan, daha aranıp bulunması gereken bir yer de olabilir*” (s. 35.) diye de düşünse, birinci kuşağın “beraber geriye dönüş” fikrinde ve inancındadır. Vatan, ona hizmet düşünde anlam kazanıyor:

“Yaşam tatsız sürprizlerle karşılaşmadan, güvenilir bir süreklilik izlemeliydi. Kızlar bir üniversiteyi bitirmeliler, anne ve babalarıyla geri dönüp ülkelerinin sosyal ve politik kalkınmasında birlikte çalışmalıydılar.” (s. 35-36.)

Yıllar sonra ‘geriye dönüş’ zamanı gelip anne-baba hazırlıklar için Türkiye’ye gittiklerinde, ne bıraktıkları, ne de düşledikleri bir ülke bulurlar. Onlar da yabancılaşmışlardır. Birinci kuşak Türk işçilerinin o ‘mutlu sonu’ bulamayışları, annenin dönüş nedeninde somutlaştırılıyor:

“Akrabalarının gösterdiği tüm inceliklere ve saygıya karşın, yabancı bir duygu dolaşmıştı aralarında. Burada kalanların yıllardır uydurma, oradakilerin ise kontrol-saatıyla işleyen yaşamları, bir zamanlar müşterek ve doğal olan bir çok şeyi değiştirmişti.” (s. 100.)

Birinci kuşak zamana yenik düşmüştür. Onlar da, çocuklarını korumaya çalıştıkları “onlar”dan olmuşlardır. İçinde Türkçe bir şeyler bulabildiğine inandığı için damadının adını Ali koyan anne ve “bizim” olandan bir şeyler kalsın kaygısı taşıdığından Hacivat ve Karagöz’e sarılan babanın şahsında birinci kuşağın çaresiz teslimiyeti ortaya konuluyor:

“Bir düşten altmış metre kare kaçış noktası kalmıştı geriye. Uzun bir aradan sonra anne ve baba ilk kez, neonlarla aydınlatılmış şehrin asfalt caddelerinde yürüdüler yine. Gece gündüzden daha aydınlıktı,

Türklük Bilimi Araştırmaları -IX- /2000/ Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay"ında ...

marketlerin renkli vitrinleri imrendiriciydi.[...] Fıskiyeli havuzun önünde baba beklenmedik bir hareketle gözlerini silerek, karısına daha sıkı sarılıp: "Torunlarımıza Hacivat'la Karagöz'ün esprili hikayelerini anlatmalıyız." dedi. Anne elindeki mendili çekiştirerek: "Ali'ye de. Bir de çerkez tavuğu yapayım." Son metroya binerken, onikiyi çalıyordu kilisenin saati." (s. 100-101.)

Renan Demirkan bu romanıyla iki kültür, iki kimlik arasında kalmışlığa da bir çare öneriyor. Kahramanın dilinden ortaya attığı bu öneriyle ütöpic de olsa bir çözüm bulmuş gibi:

"Dinle bak: Dedemlerin köyündeki tepeciği alır, oyuğun olduğu tarafı Dom'a bakacak şekilde Ren kıyısına koyarız. Sonra mısır sarısı bir gölgelik yaparız yıldızlarla ve senin yerin yaparız burasını. Türkiye'den renkli kilimler, Avusturya'dan yumuşak kuştüyü yastıklar ve Almanya'dan sevimli pelüş oyuncaklarla yeryüzünün en güzel tavanlı-yatağını yaparız. Annemin ve kızkardeşlerinin altında seerek oturdukları dut ağacını orta yerine dikeriz tepeciğin. Uzun tarafına bir düzine fındık fideleri gelir. Oturma odamızı, şakacı dayımın çardağından yaparız. Biraz dar olacak ama soğuk değil, çünkü sıcak öğle güneşini Anadolu'nun toprak yollarından alıp, Köln'ün eski şehir bölgesinin üzerine asacağız. Orada nasıl parlayacağını hele gör bir. Bir de Ren nehri temizlenmeli ki balık ızgara yapabilelim. Bir çimdik tuz ve birkaç damla limonla çok nefis bir öğle yemeği olur. Yemek sonrası için beyaz dut var. Akşama da krep alır, sıcak demli çay içeriz yanında. Tüm akrabaları çağırırız hafta sonları, çıtırdayan ve düşler kuran teyzemi, güçlü dayımı ve güçsüz olan diğerini, nineyi, dedeyi, babayı, anneyi ve kızkardeşi. Benim Kürt arkadaşım saz çalar, Karadenizli de şarkı söyler bize: [...] Hoşuna gitmezse ters yüz edelim her şeyi: Ren'i, Dom'u, Köln'ün eski şehrini, müzeyi ve krep dedemlerin köyüne taşır, hafta sonları tepecikte Goethe'den ve Heine'den şiirler okuruz. Pembe karısıyla plak düşününü, plastik lamine kahvaltı tahtalarıyla birinci kattaki teyzeyi ve Yumurta-Tete'yi çağırırız. Ama nerede olursa olsun, siyah gökyüzünde ayın solgun güzelliğini ve milyonlarca beyaz yıldızdan oluşan onun saray halkını görebilmem için, geceleri çok karanlık olmalı." (s. 87-88)

Bu ütöpic çözüm önerisi, ikinci kuşağın kendi içlerinde de, ne Alman ne de Türk olduklarını gösteriyor. Başkalarının öyle görmesinin ötesinde, ikinci kuşağın iç dünyası ikiye bölünmüştür. Biraz Türkiye, biraz da Almanya; fakat ikisi de muhakkak olmalı. Türkü'nün yanında Goethe ve Heine, krepin yanında demli çay...

3. Sonuç

Renan Demirkan bu romanında, “onlar”dan olmamaya, “onların” olanları kabullenmemeye, çocuklarını “onlara” kaptırmamaya çabalayan birinci kuşak Türk işçi ailesinin, sonunda nasıl “onlar”a ait olanları kabullenmek ve “onlar”dan olmak mecburiyetinde kaldıklarını; ikinci kuşağın nasıl iki kültür arasında, iki kimlik arasında sıkıştıklarını gösteriyor.

Yıllardır Almanya’da her iki dilde de yazan değerli kalemlerimiz, oradaki bizim insanımızın sesini duyurmak için çaba harcıyorlar. “Konuk İşçi Edebiyatı” içinde saygın yerlerini almış olan bu değerli kalemlerimiz bizlere, çağdaş batı romanı formunda eserler sunuyorlar. İkinci kuşak temsilcilerinden Renan Demirkan’ın bu romanı da bunlardan birisidir.

Bütün bu yazılanlar Alman mı yoksa Türk edebiyatı içinde mi değerlendirilmeliler, bu tartışıla dursun, Almanya’da yazan bütün Türk şair ve yazarlar, bizim, bize ait olan oradaki insanımızın kalemi. Eserlerinin de her biri, uzaklardan bize yazılmış, bize oralardan, bizim insanımızdan haber veren, bizim insanımız kokan birer mektup.

4. KAYNAKÇA

1. Aytaç, Gürsel: Edebiyat Yazıları II. Gündoğan. Ankara 1991.
2. Demirkan, Renan: Üç Şekerli Demli Çay. çev.: M. Kemal Okan. Real. İstanbul 1993.
3. Aktaran. Frederking, Monika: Schreiben gegen Vorurteile. Express Edition. Berlin 1985.
4. Kuruyazıcı, Nilüfer: “Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni bir Bakış”. Hürriyet Gösteri. Kasım 1992.
5. Özyer, Nuran: Edebiyat Üzerine. Gündoğan. Ankara 1994.